

SOUVISLOSTI

Z práce s materiálem Místopisu vyvstávají mnohé zajímavé souvislosti, které stojí zato výběrově připomenout. Rozhodně nejde o snahu v kostce postihnout historický vývoj amatérských divadelních aktivit, toho se zhostily Cesty českého amatérského divadla. Zde jde spíše o uvedení pár zajímavostí.

Nejvýraznější zásluhu v rozvoji divadelního života měst i menších i obcí mají *učitelé*, s jejichž jmény, jako s iniciátory a organizátory divadelního života i herci, režiséry a s funkcionáři spolků, se v materiálech setkáváme nejčastěji. Po vydání Všeobecného školního zákona roku 1774, ukládajícího povinnost školní docházky od 6 do 12 let, byly i na vesnicích, které dosud žily velmi izolovaně v rámci jednotlivých panství, zakládány tzv. triviální, tedy jednotřídní a dvoutřídní školy. S nimi přišli i učitelé, až do poloviny 20. století hlavní kulturní činitelé českého venkova. Vedle nich sem zprávy o dění ve světě a vlastní kulturní, popř. divadelní zkušenost pochopitelně přinášeli i další vzdělanci, *studenti* a jako první národovecky smýšlející *kněží* (např. z Dobřan na Náchodsku učinil v letech 1804-1817 významné kulturní a vlastenecké centrum kněz a spisovatel J. L. Ziegler, který po přesídlení do Hradce Králové tam od 1818 společně s V. Kl. Klicperou po celá 20. léta 19. stol. pořádal akademie s deklamacemi českých básní v městském divadle a zásoboval je repertoárem). Spolu s učiteli a kněžími zakládali první kulturní sdružení, např. čtenářské a vzdělávací a vzápětí i zpěvacké a ochotnické společnosti či družstva, i úředníci a lékaři.

Od 30. let 19. století se ochotnické divadlo jednoznačněji uvolňovalo od závislosti na církevním kalendáři, i když období Velikonoc a Vánoc stále patřila divadelně k velmi frekventovaným a na vsích vzhledem k zemědělským pracím přetrvávalo hraní v zimním období. S tím *stoupl počet představení v roce*. O prázdninách hrávali převážně studenti, kteří se vrátili domů ze škol a přinášeli své zkušenosti a podněty z pražského divadelního dění. V této době už i ve venkovských městech nastával čilý společenský život, přičemž ochotníci vedle divadelních představení pořádali české besedy, merendy a bály, do poloviny 20. století i silvestrovské a mikulášské zábavy apod. Obdobná organizátorská aktivita provází amatérské soubory až do současnosti.

Divadelní představení v první polovině 19. století začínala obvykle proslovem pana ředitele nebo deklamací českých básní (např. 1820 ve Slaném předcházela Štěpánkově hře Půjčka za oplátku *deklamace* bajky Ant. Puchmajera Rada zvířat a po ní následoval přednes básně Bitva černopolská). Zprvu se večery často skládaly ze dvou krátkých jednoaktových her a přestávka byla vyplňována vedle deklamace instrumentální hudební vložkou nebo zpěvem. Přitažlivost divadla zvyšovalo i to, že po představeních velice často následovaly taneční zábavy. *Kostýmy* si pořizovali herci sami, snadno do oblíbených soudobých veseloher, hůře do stejně divácky přitažlivých her rytířských nebo později historických. Režisér byl tehdy především organizátor. Podle svého vkusu zajišťoval vše, co bylo k představení třeba. Vypůjčoval nábytek, rekvizity, pomáhal s „kostýmy”. Přiděloval role, dohlížel na docházku do zkoušek, určoval, odkud herec přijde. Ochotníkům nešlo o to, aby divadlo bylo podobné skutečnosti, *herecký projev* byl tehdy spíše strojený, postavy se obsazovaly podle typů. Uvedení hry předcházely většinou pouze 2-3 zkoušky, malý prostor jeviště nepřipouštěl větší akci. Na mimické a gestické rozpracování role se začalo dbát později, hlavní byl text a přednes, k nejdůležitějším členům spolku patřil *nápověda*.

V této době už se hrávalo v hostincích na rozebíratelném jevišti na sudech či kozách, ne jako na přelomu 18. a 19. století (až do 20. let) v domácnostech.

Začali jsme v tomto čase divadlo, (jenž by nám ne k smíchu, než k vejstraze bylo), bychom žertem pravdu čistou viděli...

Sborník Jiřího Evarmonda Košetického, 1690.

Dne 18. března 1842: Bříd'te, bříd'te! Snad za sto let to bude v lepším pořádku. Vždyť ale již já pamatuji dvacet let, kde sobě česká Thálie rozbila stan, a není opravdu vidět velký, obrovský pokrok. Vždyť vše popostoupá, a to by divadlo mělo zůstat na jednom místě?...

Věnceslav Metelka. Ze života zapadlého vlastence. Praha 1977, s. 293.